

Ол тәрбие мен білім берудің жас буынды адам етіп қалыптастыруда шешуші рөл атқаратындығын жақсы түсінді. Ол туралы: «егер мен заң қуаты қолымда болса, адам мінезін түзетуге болмайды деген, кісінің тілін ексер едім»-деп жазды. Абай оқыту ісіндегі схоластика әдісіне құрған жаттығуға қарсы болды. Ол сапалы білім беруді қуаттады. Таяқ

Ғылымға шын құмартып, аңсау білім алуға ең қажетті шарттың бірі деп санады.

«Білсем екен, көрсем екен, үйренсем екен»-деген мұның бәрі жан құмары. Дүниенің көрінген әм көрінбеген сырын түгелдеп, ең болмаса, денелеп білмесе, адамдықтың орны болмайды. Оны білмеген соң ол жан адам жаны болмайды, хайуан жаны болады дейді.

Психологиялық көзқарасы:

Абай оқыту процесінде ақыл-ойды дамыту керек екендігін, онсыз білім алуға болмайтындығын көрсетті. Ойлау мен қиялдауды дамыту айналадағы дүниені құбылыстар мен заттарды жан-жақты танып білуге мүмкіндік береді. Ақылды адам заттар мен құбылыстардың

сырын ашып, одан дұрыс ой қорытындыларын жасай алады.

Білім алуға ең зиянды нәрсенің бірі-салақтық, пайымсыздық, онымен аяусыз күрес жүргізу керек. Бұл салақтық адамды жалқауландыра береді, көзден максатына жету үшін барлық күш-жігерін топтастырмайды. Сондықтан адам өзінің «білім сақтайтын сауыты болып табылады». Өз еркін тәрбиелеуге тиіс. Тек еркі мықты, берік, мінезді адам ғана білім алу жолында зор табысқа жете алады.

Ұлы акын қараңғы түндегі жарық жұлдыз тәрізді, надандыққа, түнекке және мәдениетсіздікке қарсы күресті. Ол халықты, әсіресе жастарды үнемі достық, татулық, адамгершілік сияқты қасиеттерге тәрбиелеуге шақырды.

Нағыз акын әрі патриот Абай халыққа оның неге қасірет шегетінін түсіндіруге тырысты. Өзінің өлеңдерінде ол феодалдық – рулық билеп төстеушілерді аяусыз әшкерелейді және халықты өнер – білімге шақырады.

ЖАДЫРА ЛАКБАЕВА,

МКҚК №3 «Көркем» бөбекжай бақшасының тәрбиешісі
Түркістан облысы, Келес ауданы, Абай ауылы

ЖАС ЕРЕШЕЛІКТЕРІНЕ ОРАЙ БАЛА ДАМУЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН ҚОЗҒАЛЫС ІКЕМДІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ОЙЫНДАРДЫҢ КЛАССИФИКАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Баланың қадам басардағы алғашқы қимыл - әрекеті – ойын, сондықтан да оның мәні ерекше. Қазақ халқының ұлы ойшылы Абай Құнанбаев: «Ойын ойнап, ән салмай, өсер бала боларма?» деп айтқандай баланың өмірінде ойын ерекше орын алады. Жас баланың өмірді тануы, еңбекке қатысты. Психологиялық ерекшеліктері осы ойын үстінде қалыптасады. Ойынды зерттеу мәселесімен тек психологтар мен педагогтар ғана емес, философтар, тарихшылар, этнографтар және

өнер қайраткерлері мен бала тәрбиесін зерттейтін ғалымдар да шұғылданады. Көптеген балалар жазушылары бала ойының психологиялық мәнін және ойынға тән ерекшеліктерді көркем бейнелер арқылы суреттегені де мәлім.

Адам іс - әрекетінің ерекше бір түрі – ойынның пайда болуын зерттеушілердің біразы өз еңбектерінде өнер және ойын көркемдік іс - әрекеттің алғашқы қадамы деп түсіндіреді. Ойында шындықтың көрнісі, оның бейнелі

рын

бірі-

үрес

амды

жету

йды.

уыты

е. Тек

м алу

ұлдыз

және

ықты,

тулық,

елеуге

а оның

рысты.

билеп

ылықты

сәулесі қылаң береді. Жалпы ойынға тән нәрсе өмірдің әртүрлі құбылыстары мен үлкендердің түрлі іс-әрекеттеріне еліктеу екені белгілі. Қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойынын шартты түрдегі мақсаттары бар, ал сол мақсатқа жету жолындағы іс-әрекеттер бала үшін қызықты. Балаларға ақыл-ой, адамгершілік, дене шынықтыру және эстетикалық тәрбие берудің маңызды тетігі ойында жатыр. Қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойын барысында балалар өзін еркін сезінеді, ізденімпаздық, тапқырлық әрекет байқатады. Сезіну, қабылдау, ойлау, қиялдау, зейін қою, ерік арқылы түрлі психикалық түйсік пен сезім әлеміне сүңгіді.

Сондықтан да педагогикада бала ойынына ерекше мән беріледі, өйткені ойын үстінде қалыптасатын балалық шақтың түйсігі мен әсері адамның көңіліне өмірбақи өшпестей із қалдырады. Бала ойын арқылы өзін толқытқан қуанышын немесе ренішін, асқақ арманын, мұрат-мүддесін бейнелесе, күні ертең сол арман қиялын өмірде жүзеге асыруға мүмкіндік алады. Бүгінгі ойын, бейнелі әрекет ертеңгі шындық ақиқатқа айналатын кезі аз емес.

Қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойын мектеп жасына дейінгі баланың жаса басының дамуына игі ықпал ететін жетекші, басты құбылыстың бірі деуге болады. Бала ойын арқылы өзінің күш-жігерін жаттықтырады, қоршаған орта мен құбылыстардың ақиқат сырын ұғынып, еңбек дағдысына үйрене бастайды. Былайша айтқанда болашақ қайраткердің тәрбие жолы, тәлімдік өнегесі ойыннан бастап өрбиді.

Қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойын мен еңбектің бір-біріне ұқсас сияқты көп, сондықтан кейбір педагог-ғалымдар «жақсы ойын-жақсы жұмыс сияқты да жаман ойын-жаман жұмыс сияқты» деп қарап, бұлардың арасында айырма шамалы деген түйін жасайды. Өйткені, әрбір жас кезінде ойын тиісті дәрежеде ақыл мен қажыр-қайрат жұмсауды керек етеді. Белсенді іс-әрекет пен күш-жігер жұмсалмаған ойын, жақсы ойын болып табылмайды. Жақсы ойын да жақсы жұмыста көңілді қуанышқа толтырып, рахатқа бөлейді. Демек, осы жағынан ойын мен жұмыстың ұқсастығы байқалады. Баланың ойынында да белгілі дәрежеге тиісті жұмыстағыдай жауапкершілік болуға тиіс. Олардың негізгі айырмашылығы тек мынада: баланың ойыны нақты материалдық рухани байлықты көздемейді, ал жұмыс ондай игілікті өндірудің негізгі жолы екені айқын.

Баланың қуанышы мен реніші ойында айқын көрінеді. Ойын кезіндегі баланың психологиялық ерекшелігі мынада: олар ойланады, эмоциялық әсері ұзақдайды, белсенділігі артады, ерік қасиеті, қыял елестері

дамиды, мұның бәрі баланың шығарымпаздық қабілеті мен дарынын ұштайды.

Қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойын үстінде бала бейне бір өмірдің өзіндегідей қуаныш, реніш сезіміне бөленеді. Бірақ одан ойын екенін білімдейді деген түсінік тұмайды. Сондықтан шындықтағыдай «сөйтеік, бүйтіп көрейік» деуі, олардың «ойынды ойыны» деп түсінуінде жатыр. Осыдан келіп ойын туралы мынадай тұжырым жасалады:

а) Қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойын - тәрбие құралы, ақыл-ойды, тілді ұстартады, сөздік қорды байытады, өмірді танытып, сезімді кеңейтеді тәрбиелейді.

ә) Ерік және мінез қасиеттерін бекітеді, адамгершілік сапаны жетілдіреді.

б) Ұжымдық сезім әрекеттерді өсе түседі.

в) Эстетикалық тәрбие беру құралына айналады.

г) Еңбек тәрбиесін беру мақсаттарын шешуге мүмкіндік береді.

д) Дене күшінің жетілуіне көмектеседі.

Демек, ойын баланы жан-жақты жарасымды тәрбиелеудің психологиялық және физиологиялық негіздері болып табылады.

Қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойын баланың көңілін өсіріп, бойын сергітіп қана қоймай, оның өмір құбылыстары жайлы таным-түсінігіне де әсер етеді. Балалар ойын арқылы тез тіл табысып жақсы ұғысады, бірінен-бірі ептілікті үйренеді. Ойын үстінде дене қимылы арқылы өзінің денсаулығын нығайтады. Халқымыз ойындарды тек балаларымызды алдандыру, ойнату әдісі деп қарамай, жас ерекшеліктеріне сай олардың көзқарасының, мінез-құлқының қалыптасуы құралы деп те ерекше бағаланған.

Қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойындардың мазмұны мыналарды қамтуы тиіс. Олар:

- қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойындар нақты, қысқа, қызықты, тартымды болуы міндетті;

- қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойындарға тапсырмалардың біртіндеп күрделенуі және ол ақыл-ой іс-әрекетінің тәсілдерін меңгеруге ықпал ету қажет;

- ойындардағы тапсырмалардың әр түрлі тәсілдермен орындалуын қадағалау және оқытудың тәрбиелік ықпалын күшейтуге ықпал етуі керек;

- қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойын тәрбиеленушінің жас ерекшелігіне сай, бағдарламадағы, оның ішінде нақты сабақтың мазмұнына сай болып, тапсырманың мәнін ашу керек;

- қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойындарда қолданылатын материалдар мен көрнекіліктер қарапайым болып, олардың

зерттейтін
ен балалар
ылық мәнін
м бейнелер

бір түрі -
ің біразы өз
кемдік іс -
түсіндіреді.
ың бейнелі

жасалуы мен дайындалуы тез әрі жеңіл болуы шарт.

Жалпы қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойынның қандай түрі болсын, атадан балаға, ұрпақтан ұрпаққа, ауысып отырады. Халық ойындарды өмірлік қажеттіліктен туады да, психологиялық жағынан денсаулық сақтауға негізделеді. Тапқыр да, алғыр шымыр да, епті, қайратты да, қажырлы бала өсіруді армандамайтын отбасы жоқ. Демек, қозғалыс - икемділігін қалыптастыру ойынның өзі бала үшін біліктің, тәлімнің қайнар көзі болып табылады.

Баланың қадам басардағы алғашқы кимыл - әрекеті - ойын, сондықтан да оның мәні ерекше. Қазақ халқының ұлы ойшылы Абай Құнанбаев: «Ойын ойнап, ән салмай, өсер бала болама?» деп айтқандай баланың өмірінде ойын ерекше орын алады. Жас баланың өмірді тануы, еңбекке қатысты, психологиялық ерекшеліктері осы ойын үстінде қалыптасады. Ойынды зерттеу мәселесімен тек психологтар мен педагогтар ғана емес, философтар, тарихшылар, этнографтар және өнер қайраткерлері мен бала тәрбиесін зерттейтін ғалымдар да шұғылданады. Көптеген балалар жазушылары бала ойының психологиялық мәнін және ойынға тән ерекшеліктерді көркем бейнелер арқылы суреттегені де мәлім.

Адам іс - әрекетінің ерекше бір түрі - ойынның пайда болуын зерттеушілердің біразы өз еңбектерінде өнер және ойын көркемдік іс - әрекеттің алғашқы қадамы деп түсіндіреді. Ойында шындықтың көрнісі, оның бейнелі сәулесі қылаң береді. Жалпы ойынға тән нәрсе өмірдің әртүрлі құбылыстары мен үлкендердің түрлі іс-әрекеттеріне еліктеу екені белгілі. Ойынның шартты түрдегі мақсаттары бар, ал сол мақсатқа жету жолындағы іс-әрекеттер бала үшін қызықты. Балаларға ақыл-ой, адамгершілік, дене шынықтыру және эстетикалық тәрбие берудің маңызды тетігі ойында жатыр. Ойын барысында балалар өзін еркін сезінеді, ізденімпаздық, тапқырлық әрекет байқатады. Сезіну, қабылдау, ойлау, қиялдау, зейін қою, ерік арқылы түрлі психикалық түйсік пен сезім әлеміне сүнгиді.

Сондықтан да педагогикада бала ойынына ерекше мән беріледі, өйткені ойын үстінде қалыптасатын балалық шақтың түйсігі мен әсері адамның көңіліне өмірбақи өшпестей із қалдырады. Бала ойын арқылы өзін толқытқан қуанышын немесе ренішін, асқақ арманын, мұрат-мүддесін бейнелесе, күні ертең сол арман қиялын өмірде жүзеге асыруға мүмкіндік алады. Сөйтіп бүгінгі ойын, бейнелі әрекет ертеңгі шындық ақиқатқа айналатын кезі аз емес.

Ойын мектеп жасына дейінгі баланың жеке басының дамуына игі ықпал ететін жетекші, басты құбылыстың бірі деуге болады. Бала ойын

арқылы өзінің күш-жігерін жаттықтырады, қоршаған орта мен құбылыстардың ақиқат сырын ұғынып, еңбек дағдысына үйрене бастайды. Былайша айтқанда болашақ қайраткердің тәрбие жолы, тәлімдік өнегесі ойыннан бастап өрбиді.

Ойын үстінде бала бейне бір өмірдің өзіндегідей қуаныш, реніш сезіміне бөленеді. Бірақ одан ойын екенін білімдейді деген түсінік тумайды. Сондықтан шындықтағыдай олардың «ойынды ойны» деп түсінуінде жатыр. Осыдан келіп ойын туралы мынадай тұжырым жасалады:

а) Ойын-тәрбие құралы, ақыл-ойды, тілді ұстартады, сөздік қорды байытады, өмірді танытып, сезімді кеңейтеді тәрбиелейді.

ә) Ерік және мінез қасиеттерін бекітеді, адамгершілік сапаны жетілдіреді.

б) Ұжымдық сезім әрекеттерді өсе түседі.

в) Эстетикалық тәрбие беру құралына айналады.

г) Еңбек тәрбиесін беру мақсаттарын шешуге мүмкіндік береді.

д) Дене күшінің жетілуіне көмектеседі.

Демек, ойын баланы жан-жақты жарасымды тәрбиелеудің психологиялық және физиологиялық негіздері болып табылады.

Ойын баланың көңілін өсіріп, бойын сергітіп қана қоймай, оның өмір құбылыстары жайлы таным-түсінігіне де әсер етеді. Балалар ойын арқылы тез тіл табысып жақсы ұғысады, бірінен-бірі ептілікті үйренеді. Ойын үстінде дене қимылы арқылы өзінің денсаулығын нығайтады. Халқымыз ойындарды тек балаларымызды алдандыру, ойнату әдісі деп қарамай, жас ерекшеліктеріне сай олардың көзқарасының, мінез-құлқының қалыптасуы құралы деп те ерекше бағаланған. Қазір бізге жеткен ұлт-ойындарымыз: тоғызқұмалақ, қуыршақ, асық ойындары. Қазақтың көне жыр-дастандарында ұлттық ойындар - балаларды тәрбиелеуде ерекше орын алғандығы айқын көрінеді. Мәселен, «Қобыланды», «Алпамыс», «Ер Тарғын» сияқты эпостық жырларда елін сүйген батырлардың, жұртшылық сүйіспеншілігіне бөленген ер-жігіттердің ең алдымен ұлттық ойындарда сайысқа түсіп, одан кейін көп кісі қатысқан ойын-сауықтарда өздерінің мергендік, палуандық, шабандоздық шеберліктерін көрсеткендіктері айтылады. «Домбырамен күй шерту», «Аттың құлағында ойнау», «Аударыспақ», «Күлкі ойыны», «Балалар ойыны», «Ақ сүйек», «Тоғыз құмалақ», «Жұмбақ айтыс», «Асық ойнау» өте ерте заманда пайда болған. Мұның өзі біздің ата-бабаларымыздың ұлттық ойындарының ғасырлар бойы өмір сүргендігін айқын көрсетеді. Балалардың жиі ойнайтыны «Ақ сүйек» ойыны байқағыштыққа, қырағылыққа, батылдықа, ептілікке, шапшаңдыққа баулиды. Баланың ақыл-ойын дамытатын тәжірбиелік маңызы зор тағы бір

ойынның түрін – «он бір кара жұмбақ» деп атайды. Оның басты ерекшелігі есеп сұрақтарын арқылы баланың ойлау қабілетін дамытады. Бобектерді тәрбиелеуде де ұлттық ойындардың берері мол. «Санамақ», «Жылдам айт», және тағы басқа тартымды ойындарды үйрету, тіл өнеріне негіз салады деп есептеген. Балалар негізінен ойын үстінде бір-бірімен тез тіл табысады. Ойынына қарап бала психологиясын аңғаруға болады. Бес саусақ бірдей емес дегендей, әр отбасынан шыққан балалардың мінез-құлқы бірдей емес.

Балалар ойынында кейде өлең-тақпақтар жиі кездеседі. Ол өлең-тақпақтардың негізгі мақсаты тапқырлыққа, шындыққа, ептілікке баулу, шапшаңдыққа, қиялын қанат беріп, ойын ұштау, өз бетімен іскерлікке, қысылған жерде дұрыс шешім қабылдауға тәрбиелеу. Бұған қоса кез келген ойынның аяғында жеңу бар да, жеңілу

бар. Жеңгендер ары қарай өз билігінде қалуға тырысса, жеңілгендер айып тартады. Ол көбінесе тақпақ айту, ән салу, би билеу түрінде болады. Бұдан қай ойынның да түпкі нысанасы балалардың бойында өнердің нұрын себу, өлең тақпақ айтуға төселдіру екенін аңғару қиын емес.

Жалпы ойынның қандай түрі болсын, атадан балаға, ұрпақтан ұрпаққа, ауысып оырады. Халық ойындарды өмірлік қажеттіліктен туады да, психологиялық жағынан денсаулық сақтауға негізделеді. Тапқыр да, алғыр шымыр да, епті, қайратты да, қажырлы бала өсіруді армандамайтын отбасы жоқ. Демек, ойынның өзі бала үшін біліктің, тәлімнің қайнар көзі болып табылады. Балаларға ұлттық ойындарды үйретіп, оған өзгеше мін беріп, жаңартып өткізіп отыруды ата-аналар, тәрбиешілер бір сәт те естен шығармағандары абзал. Өйткені жас өрендер ойнай да, ойлай білсін.

Құрмет грамотасы ПОЧЁТНАЯ ГРАМОТА

«Білім және ғылым: жаңа оқу жылының
ерекшеліктері» тақырыбында өткен «Тамыз-2020»
педагогикалық оқуларына белсене қатысып,
мазмұнды тәжірибесімен бөліскені үшін

Ә-3 «Торғай» балалар бағдарламасы
тәрбиешісі
Ахбаева Мадара

марапатталады

Келес ауданының білім
бөлімінің басшысы

Б. Абдиев

Тіркеу № 401

2020-2021 оқу жылы

«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» АҚПАРАТТЫҚ-САРАПТАМАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ»
«QAZAQ BILIMI» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК, ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛЫ

ДИПЛОМ

➤ I ДӘРЕЖЕ ➤

«Рухани жаңғыру» ақпараттық-сараптамалық орталығы және
«QAZAQ BILIMI» республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық
журналы ұйымдастырған «Үздік педагогикалық мақала» республикалық
конкурсының «Үздік мақала» номинациясы
бойынша I орын алғандығы үшін

Жадыра Лакбаева

МАРАПАТТАЛАДЫ

ТІРКЕУ НОМЕРІ

№ 2020 10(37)-357-QK

АТҚАРУШЫ ДИРЕКТОР

Ғ. ЗАМБАЕВА

Нұр-Сұлтан, 2020 жыл

«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» АҚПАРАТТЫҚ-САРАПТАМАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ
«QAZAQ BILIMI» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК, ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛЫ

СЕРТИФИКАТ

Жадыра Лакбаева

«QAZAQ BILIMI» республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық журналының
2020 жылғы қазан айындағы №10(37) санында

«Үздік педагогикалық мақаласы» атты конкурсының жинағына

«Жас ерешеліктеріне орай бала дамуына әсер ететін қозғалыс икемділігін
қалыптастыру ойындардың классификациясы және олардың ерекшеліктері»
тақырыбында материалы енгенін растайды

Тіркеу номері

№ 2020 10(37)-370-ОК

Атқарушы директор

Ғ. Замбаева

Нұр-Сұлтан, 2020 жыл

АЛҒЫС ХАТ

Құрметті Жадыра Лакбаева!

Сізге «QAZAQ BILIMI» ғылыми-әдістемелік, педагогикалық журналының дамуына елеулі үлес қосып, өз тәжірибелеріңізді еліміздің педагогикалық қауымымен бөліскеніңіз үшін шын жүректен алғыс білдіреміз!

Өскелең ұрпақ тәрбиелеудегі сіңіріп жатқан қажырлы еңбегіңізге табыс, отбасыңызға береке, бірлік тілейміз!

**Құрметпен,
Бас редактор**

Н. Куандыков

Нұр-Сұлтан қаласы, 2020 жыл

«Балақай» балалар қоры

**“Хан Назар” II Республикалық
БАЛАЛАР ФЕСТИВАЛЬ-БАЙҚАУЫ**

ДИПЛОМ

I ДӘРЕЖЕЛІ ДИПЛОМАНТ

Токтоғбай Нұрмолан (вокал кіші)

Көркем о/б Жетес ауданы

МАРАПАТТАЛАДЫ

«БАЛАҚАЙ» БАЛАЛАР
ҚОРЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ

З. НАЗАРБАЕВА

№ 00049

АЛМАТЫ 2019